

Kriisipaketit ja Euroopan pysyvä vakausmekanismi: mikä on demokraattisen vasemmiston näkemys Euroopan tulevaisuudesta?

Heikki Patomäki

Muistio, versio 2.6.2011

Rahoituskriisipaketit tulevat olemaan uuden hallituksen ja eduskunnan asialistalla. Yleinen käsitys on, että Kreikka lipsuu uudestaan kohti vararikkoa, vaikka vuosi sitten aloitetut "pelastustoimet" ovat vasta puolitiessä. Kreikka tuskin selviää enää pitkään, vaan edelleen kärjistynvä kriisi on ratkaistava joko uusin hätätoimin tai sitten Kreikan on lisäksi erottava eurosta. Monet myös epäilevät, että vasta hyväksytty Portugali-tyyppinen kriisipaketti on edessä muidenkin EU-maiden kohdalla. Useimmiten puhutaan Espanjasta, mutta ei ole poissuljettu mahdollisuus, että kriisi leviää entisestään. Kysymys on: miten vasemmiston pitäisi linjata kantansa tuleviin kriisipaketteihin? Tällä ratkaisulla on myös merkittäviä budjettivaikutuksia.

Vakausmekanismin on tarkoitus astua voimaan tammikuussa 2013. Uusi hallitus ja eduskunta saavat pian käsiteltäväkseen kansainvälisen sopimuksen pysyväksi vakausmekanismiksi Euroopassa. Tähänastisten neuvottelujen lähtökohtana on ollut, että Suomi hyväksyy Euroopan vakausmekanismin (EVM) perustamisen. Tätä hyväksyntää täsmennettiin Jyrki Kataisen (kok) ja Jutta Urpilaisen (sdp) välisen sopimuksen ehdolla, joihin kuului, että (i) mekanismin perustamisen yhteydessä hyväksytään velkajärjestelyä edesauttavat yhteistoimintalausekkeet, että (ii) sen lainoilla on ensisijainen asema verrattuna yksityisen sektorin lainoihin, ja että (iii) sijoittajien sekä pankkien vastuu toteutuu. Kysymys on: ovatko nämä täsmennykset asianmukaisia ja riittävätkö ne? Minkälaisen kannan vasemmiston pitäisi omaksua?

Hätäpaketit

EU:n ja Kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n suunnittelemat tukipaketit ehdollistetaan budjettileikkauksiin valtiontalouden alijäämien kuromiseksi umpeen. Säästökuurit johtavat väistämättä kriisimaiden taantumaan tai taantuman syvenemiseen lamaksi, ja estävät niiden toipumista. Pakettiin kuuluvat säästökuurit rapauttavat hyvinvointijärjestelmiä ajamalla alas julkisia palveluita, palkkoja, eläkkeitä ja tulonsiirtoja. Samalla kun kriisipaketti pyrkii palauttamaan tai takaamaan pankkien voitot ja johdon bonukset, se rankaisee eniten kaikkein huono-osaisimpia. Pakettiin kuuluu lisäksi veronalennuksia yksityisille yhtiöille ja pyrkimyksiä muuttaa kriisimaiden työlakeja tekemällä niistä eri tavoin "joustavampia".

Portugali-paketissa Suomi asettaa ehdoksi, että Portugali varmistaa EU-maiden lainojen takaisinmaksua myymällä omaisuuttaan. Tämä on sama julkisen omaisuuden myymisen ja yksityistämisen vaatimus kuin mitä Kansainvälinen valuuttarahasto IMF ja myös komissio ovat esittäneet. Lisäksi todetaan, että mikäli jokin euromaa pyytää ERVV:ltä lainamuotoista tukea vielä Portugalin jälkeen, on Suomi valmis harkitsemaan tätä vain sillä ehdolla, että Suomi saa takausosuudelleen vakuudet kyseiseltä maalta. Tämä rajaa Suomen vastuut enintään Portugalin ja sitä edeltävien ohjelmien hyväksymisen mukaiselle tasolle.

Myös priorisointi-periaatteesta oli jo sovittu euroministerien kanssa maaliskuussa 2011, eli kyseessä ei ole mikään erillinen Suomen asettama ehto. Periaate tarkoittaa, että Suomi lainaa rahaa maalle X mutta vaatii sitä kohtelemaan omaa lainaansa ensisijaisena kaikkien muiden lainojen yli niin että 100%:n takaisinmaksu on taattu. Tässä on Suomen ja muiden lainaa nyt antavien euromaiden oma etu kyseessä, mikä voi periaatteessa kuulostaa järkevältä. Kuitenkin menneisyyden velkakriisitapaukset kertovat, että tämäntyyppiset vaatimukset ja priorisoinnit eivät tuota hyvää lopputulosta vaan pikemminkin aiheuttavat lisää ongelmia. Ne velkojat, joiden velat ovat näin suojattuja, ovat viimeisiä viheltämään pelin poikki.

Velkaantumisprosessin pitkittyminen on aina huono asia, sillä tietyn pisteen jälkeen velkaantumisesta tulee itseään vahvistava prosessi korkoa-korolle logiikalla. Vaikka mitään lisälainaa investointeihin tai kulutukseen ei enää oteta, velkapääoma jatkaa kasvamistaan. Maan kannalta voisi olla jopa viisaampaa vain julistaa itsensä maksukyvyttömäksi mahdollisimman pian ja jättää pankit ja muut velkojat selvittämään sotkua. Viime aikoina esimerkiksi Venäjä, Argentiina ja Islanti ovat toimineet näin. Kokemuksen mukaan tällaisenkin prosessin läpikäyneet maat ovat takaisin jaloillaan ja myös lainamarkkinoilla parissa vuodessa. (Euroopan velkakriisi on tosin mittaluokaltaan vieläkin suurempi kuin Argentiina kymmenen vuotta sitten.)

Kokoomuksen ja SDP:n sopimuksessa Suomen ehdoista todetaan myös, että Suomi tulee edellyttämään jo väliaikaisissa eli ERVV-järjestelyissä nykyistä kattavampaa velkakestävyuden arviointia. Olennaista tässä on se, että mitä velkakestävyydellä tarkoitetaan? IMF ja Maailmanpankki käyttävät yleensä velka / vienti –mittaria, mikä on ongelmallinen, koska siinä näkökulmana on yksioikoisesti saako velkoja omansa pois. Jo velka/BKT parempi, mutta on olemassa myös monimutkaisempia mittareita, sellaisia jotka yrittävät ottaa huomioon myös sosiaalisia ja jopa ekologisia näkökohtia.

Tärkein kysymys kuuluu: kenen kannalta kestävyyttä arvioidaan, ja kuka sen arvioi? Kestävyys voi tarkoittaa mitä vaan riippuen kuinka lähelle velkaorjuutta velalliset ollaan valmiita laittamaan. Perimmiltään tämä kiertyy kysymykseen velkasovittelumekanismista. Ilman puolueetonta laillisuus-periaatteen mukaan toimivaa instituutioita (velkasovittelusta alla enemmän) tällaisessa kestävyuden arvioinnissa on usein kyse vain luotonantajien intressien ajamisesta.

Katainen-Urpilainen sopimuksessa Suomen tavoitteeksi esitetään myös, että mahdollisten lainamuotoisten tukipakettien yhteydessä valtion toimesta pääomittavissa pankeissa pankkien omistajat ja sijoittajat kantavat vastuunsa. Myös tiukempia muotoiluja on nähty, sellaisia joissa edellytetään sijoittajien sekä pankkien ”vastuu toteutuu kokonaisuudessaan”. Missään ei kuitenkaan täsmennetä mikä pankkien omistajien ja sijoittajien vastuu on tai miten se kannetaan? Pysyvään vakausmekanismiin toki ollaan suunnittelemassa jonkinlaista ”sijoittajan vastuuta”.

EVM:n ideana on, että rahaa voidaan vastedes lainata ainoastaan valtiolle, jonka velkakehitys on Kansainvälisen valuuttarahaston (IMF), komission ja EKP:n arvion perusteella niin kestävällä pohjalla, että maa selviää veloistaan. Tällöinkin lainanantoon vaaditaan euroalueen valtioiden yksimielinen päätös. Jos kestävyysarvio – joka käytännössä sisältää IMF-tyyppisiä vaatimuksia deflationaarisesta talouspolitiikasta ja uusliberaaleista reformeista – on kielteinen, kyseisen valtion tulee käynnistää neuvottelut velkojensa kanssa esimerkiksi koronalennuksesta tai lainapääoman leikkauksista. HS 20.5. raportoi, että eteläisen

Euroopan maat vastustavat tällaista ”sijoittajan vastuuta”, koska se saattaa esimerkiksi johtaa korkojen nousuun nyt vallitsevassa akuutissa tilanteessa. Pidemmässä katsannossa tällainen kritiikki ei kuitenkaan osu asian ytimeen.

Sijoittajan vastuu voi tarkoittaa montaa asiaa ja siten ”vastuun” käytännön merkitys voi osoittautua toisenlaiseksi kuin mitä ehkä päältäpäin näyttää. Jos velkojat ovat neuvotteluissa samalla oman asiansa ajajia, välittäjiä ja tuomareita yhtä aikaa, kuten tähän saakka on useimmiten ollut asianlaita, niin neuvottelujen väistämättömänä lähtökohtana on saada velkojien rahoista takaisin maksimimäärä riippumatta seurauksista maan kannalta. Jos jopa valtion aluetta voidaan alkaa myydä velkojille velkojen vastineeksi, niin maailma saattaa olla ottamassa askeleen kohti sellaista maailmaa, jota Jacques Attali kutsuu kirjassaan *A Brief History of the Future* ”planetaariseksi imperiumiksi” eli ”diktatoriseksi maailmanmarkkinoiksi ilman demokratiaa” (Attali oletti tämän maailman olevan todellisuutta vasta 2030-luvulla, mutta monet prosessit näyttävät menevän kaikkia odotuksia nopeammin). Jos joku pankki omistaa esimerkiksi Kreikan saaria, niin kuka hallitsee tai hallinnoi niitä ja minkä periaatteiden mukaan? Tuskin ainakaan paikalliset kansalaiset.

Miten rahoitusjärjestelmää pitäisi uudistaa?

Lainatakaukset ja suora tuki ovat toimivia ratkaisuja vain jos ne on toteutettu oikein (määrittelen tätä tarkemmin alla), ja silloinkin ne ovat oikein vain lyhyen aikavälin näkökulmasta. Todelliseen vakauttamiseen tarvitaan rakenteellisia ja institutionaalisia muutoksia, joita on ryhdyttävä saman tien toteuttamaan.

Esimerkiksi Kreikan tapauksessa velkajärjestely ja ehkä myös eurosta eroaminen vaikuttavat todennäköiseltä vaihtoehdolta. Monien mielestä siihen olisi jo pitänyt ryhtyä, mutta miten? Provisionaalisen – eli ennen pysyvän velkasovittelumekanismen rakentamista toteutetun – velkajärjestelyn prosessi pitää täsmentää niin, että vallitsee tasaveroisuus velallisten ja velkojien välillä, ja että mukana on puolueeton osapuoli, joka välittää ja tarjoaa ratkaisuja. Kyse on kummankin osapuolen suhteellisen vastuun määrittämisestä kun velkamäärä on päässyt kasautumaan yli maksukyvyyn. Vain harvassa tilanteessa vastuu on yksin toisen osapuolen.

On olemassa niin sanottuja ”vastenmielisiä lainoja” (”odius debt”), joita voidaan moraalisiin ja laillisiin perusteisiin pitää ensisijaisesti tai kokonaan lainanantajien vastuuttomuuden aiheuttamina. Myös suhteellisen ”normaaleissa” olosuhteissa vastuu voi jakaantua monin tavoin, koska kaikki osapuolet toimivat epävarmuuden vallitessa ja usein lyhytjänteisesti. Riskien ja epävarmuuden seurauksien kantaminen on olennainen osa sijoittajien ja lainanantajien vastuuta (riski = odotusarvo x todennäköisyys; epävarmuus: todennäköisyyttä ei tiedetä, koska tulevaisuus on olennaisella tavalla ennakoimaton). Velkajärjestelyn ehtoihin täytyy myös kuulua pankkien johdon ja omistajien henkilökohtainen osavastuu syntyneistä tappioista.

Lisäksi on tärkeää korostaa, että vaikeuksissa olevien maiden kriisitilanteessa olisi järkevää harrastaa kasvua tukevaa talouspolitiikka. Jos ja kun säästöjä tarvitaan, niin oikea hetki säästää on silloin kun talous kasvaa muutoinkin riittävästi. Silloinkin tasapainottamisen taakka voidaan kohdistaa maan sisällä oikeudenmukaisesti eli niin, että järjestelyjen seurauksena huonoimmassa asemassa olevien asema on mahdollisimman hyvä (eli valitaan se järjestely, joka on paras tässä suhteessa). Lainajärjestelyt eivät saa aiheuttaa eriarvoisuuden lisääntymistä tai sosiaalista

syrytymistä. Järjestelyt useimmissa velkakriiseissä tähän asti ovat toimineet päinvastaisen logiikan mukaan eli tavoitteena on ollut turvata velkojien saatavat muista seurauksista välittämättä.

On tärkeää korostaa, että rakenteellisten ja institutionaalisten muutosten ajamiseen ja käynnistämiseen voidaan sitoutua nyt heti. Näihin kuuluvat ehdotukset verottaa, uudelleen säännellä ja uudelleen organisoida rahoitusmarkkinoita. Tavoitteena on muun muassa vähentää alttiutta uusiin kriiseihin ja pienentää rahoitusmarkkinoiden volyyymia ja valtaa yli talouden ja yhteiskunnan muiden osien. Globaalit rahoitusmarkkinat ovat olleet keskeinen osa sitä rakenteellisen vallan kompleksia, joka on ylläpitänyt uusliberalisaation prosessia 1970-luvun lopulta alkaen.

Globalisoituneet rahoitusmarkkinat ovat jo vuosikymmeniä toimineet periaatteen ”yksityiset voitot, sosialisoidut riskit” mukaisesti. Tämä on paitsi epäoikeudenmukaista niin myös pitkällä aikavälillä järjetöntä, sillä se lisää järjestelmän riski- ja kriisialttiutta. Periaate täytyy muuttaa. Sen muuttaminen edellyttää useita erilaisia uudistuksia ja uudelleen järjestelyjä.

Ensimmäinen uudistus koskee innovaatioita rahoitusmarkkinoilla.

Rahoitusmarkkinoita ei voida arvioida samojen periaatteiden mukaan kuin tuotannollista taloutta. Tuotantotaloudessa teknologiset ja muut innovaatiot voivat lisätä – mutta eivät suinkaan aina lisää – hyvinvointia. Rahoitusmarkkinoilla innovaatiot ovat säännönmukaisesti ongelmallisia. Valtavirtataloustieteen kielellä voi sanoa, että rahoitusinnovaatioilla on taipumusta olla ”Pareto-inferiorisia”. Tämä tarkoittaa, että innovaatiot luovat tavanmukaisesti tilanteen, jossa monien asemaa voisi parantaa ilman haittavaikutuksia muille (Pareto-optimaalisuus näyttäisi voivan toteutua vain täysin epärealistisiin oletuksiin perustuvissa teoreettisissa malleissa).

Yleisesti rahoitusinnovaatioiden tavoitteena – tai ainakin tosiasiallisena vaikutuksena – on kiertää sääntelyä, lisätä mahdollisuuksia ottaa riskejä ja siirtää riskejä muille niin että he eivät huomaa ottavansa riskejä. Siksi tarvitaan uusi yleisperiaate: ainoastaan tietyt etukäteen määritellyt rahoituskaupamuodot ovat sallittuja; kaikki muu on kielletty. Uusi periaate lisää jokaisen vapautta ja hyvinvointia yleistettävissä olevalla tavalla. Käytännössä se kieltää ainoastaan säätelijöiden ja muiden sijoittajien harhaanjohtamisen. Yksinkertainen ja läpinäkyvä rahoitusjärjestelmä on helpommin ennakoitavissa ja sen vuoksi kaikille edullinen.

Toiseksi tarvitaan rahoitusmarkkinaveroja, jotta pankeilta ja sijoittajilta voidaan alkaa kerätä vakautuksen vaatimia varoja (veron tuottoja voidaan toki käyttää moniin muihinkin kansallisen ja globaalin yhteishyvän tarkoituksiin), ja jotta voidaan alkaa rakentaa kestävämmällä pohjalla olevaa eurooppalaista ja globaalia talouspolitiikkaa. Tämä on yksi osa periaatteen ”yksityiset voitot, sosialisoidut riskit” muuttamista. Pelkät verot eivät kuitenkaan yksin riitä.

Jos jokaisen kriisin tullessa on aina pakko sosialisoida riskejä (ja epävarmuutta), niin silloin täytyy uudelleen miettiä ja sosialisoida myös omistusjärjestelyjä ja voittoja. Esimerkiksi suurten rahoituskonglomeraattien osittainen kansallistaminen voisi tulla kyseeseen, samaten kuin pankkien ja investoijien voittojen nykyistä paljon korkeampi verotus. Lisäksi on tarpeen harkita pitäisikö konglomeraatteja purkaa ja alkaa erottaa eri sallitut toimintamuodot tarkemmin eri organisaatioihin – kuten Bretton Woods -kaudella oli asianlaita. Toimintoja ja organisaatioita voidaan hajauttaa ja moniarvoistaa myös rahoitusmarkkinoiden manipulaation estämiseksi.

Maailmanlaajuisen pysyvän velkasovittelumekanismien luominen olisi suuri askel eteenpäin. Tästä on puhuttu 1980-luvun alusta eli globaalien velkakriisien syntymisestä alkaen. Nyt on korkea aika liikkua tässä asiassa eteenpäin. Joseph Stiglitz on osoittanut, että myös selkeiden ja julkisesti puolustettavissa olevien pelisääntöjen mukaan toimivassa markkinataloudessa monien osapuolien on taloudellisesti kannattavaa viivästyttää velkakriisin ratkaisua. Hänen mukaansa ”tällaisten kielteisten kannustimien vuoksi Yhdysvaltojen konkurssilainsäädäntö sallii sen, että tuomari voi harkintansa mukaan pakottaa maksuhaluttomat lainanantajat hyväksymään yleisen edun mukaisen velkajärjestelyn”. Aloite voi myös tulla velalliselta kun maksukyvyttömyys alkaa olla selvä.

Julkisyhteisöille on oma lakinsa, koska julkisyhteisöt eivät voi mennä samalla tavalla konkurssiin kuin yhtiöt. Miksei kansainvälisesti voi soveltaa sellaisia periaatteita, jotka tuntuvat toimivilta Yhdysvaltojen ja muiden valtioiden sisällä? Kansainvälisoikeudellisesti sitovan velkasovittelumekanismien luominen olisi paras tapa edetä asiassa. Konkreettisia ehdotuksia uusien, tehokkaiden velkahelpotusmekanismien luomiseksi on esitetty 1980-luvulta lähtien.

Kansainvälisten velkaneuvottelujen mallina voisi toimia esimerkiksi Yhdysvaltojen konkurssilain yhdeksäs luku, joka käsittelee julkisyhteisöjen, kuten osavaltioiden ja kuntien, velkajärjestelyjä. Kuten velkasovittelumenettelyä kannattavat liikkeet usein tuovat esiin, yhdeksännen luvun mallin etuna on, että se ei pakota velkaantuneita julkisyhteisöjä lakkauttamaan peruspalveluja velanhoidon vuoksi. Pykälän 904 mukaan velkojat tai tuomioistuin eivät saa yrittää vaikuttaa siihen, mitä palveluja julkisyhteisö tarjoaa asukkailleen. Yhdeksäs luku myös kieltää julkisyhteisöjä korottamasta verotustaan niin paljon, että asukkaiden elämänlaatu heikkenee.

Euroopan vakauserämekanismien (EVM) erityisongelmia

Suomen uuden hallituksen kanta Euroopan vakauserämekanismiin on ratkaiseva, koska kansalaisilta asiaa ei enää aiota kysyä. Euroopan neuvosto sopi joulukuussa 2010 sellaisesta kahden rivin lisäyksestä EU:n perussopimukseen, joka ei tulisi vaatimaan kansanäänestyksiä yhdessäkään jäsenmaassa. ”Ne jäsenvaltiot, joiden valuutta on euro, voivat luoda vakauserämekanismien, joka otetaan käyttöön jos se on välttämätöntä koko euroalueen vakauden vuoksi. Pyydettyä rahoitusapua voidaan myöntää ainoastaan tiukkojen ehtojen vallitessa.” Tästä lisäyksestä tulee yksinkertainen hallituksen esitys eduskunnalle. Lisäyksessä mainitut ”tiukat ehdot” noudattavat samoja uusliberaaleja rakennesopeutuksen periaatteita mitä IMF on ajanut viime vuosikymmeninä eri maihin, nyt myös Kreikkaan ja Portugaliin.

Itse vakauserämekanismi täytyy luoda kansainvälisoikeudellisen sopimuksen kautta. Sopimus tulee Suomen eduskunnan ratifioitavaksi. Niin kauan kuin eduskunta ei ole äänestänyt sopimuksesta niin mitään ei ole Suomen osalta vielä päätetty. Siten uudella hallituksella on tilaa neuvotteluille sopimuksen tarkemmasta sisällöstä. Lisäksi eduskunta voi kaataa sopimuksen, joskin vain Suomen osalta. Sopimus tulee voimaan, kun ratifioimiskirjan tai hyväksymiskirjan tallettaneiden allekirjoittajien osuus pääoman kokonaismäärästä on vähintään 90 prosenttia, joten vaikka Suomi voisi politisoida sopimuksen, se ei voi yksin kaataa sitä.

Sen jälkeen kun sopimus on solmittu, sitä on hyvin vaikea muuttaa. Stephen Gill kutsuu tätä Euroopan unionin ja globaalihallinnan aspektia "kurinalaistavan uusliberalismin perustuslaillistamiseksi". Kansainväliset sopimukset toimivat perustuslaillisen sopimuksen tavoin siinä mielessä, että niiden muuttaminen on perustuslakejakin hankalampaa. Kansainvälisten sopimusjärjestelyjen avulla tietyt säännöt, normit ja periaatteet voidaan lukita kiinni enemmän tai vähemmän pysyvästi.

Edellinen eduskunta antoi sitoumukset lainan myöntämisestä Islannille 320 miljoonaa euroa, Latvialle 324 miljoonaa euroa, Kreikalle 1,480 miljardia euroa ja lainatakuun myöntämisestä Irlannille 741 miljoonaa euroa, yhteensä 2,865 miljardia euroa, josta on maksettu 675 miljoonaa euroa. EVM:n peruspääoma puolestaan on 80 miljardia euroa, josta Suomen osuus maksetusta pääomasta on 1,438 mrd. euroa. Puolet maksetusta pääomasta maksetaan EVM:n perustamisvaiheessa kesällä 2013 ja loppuosa erissä kolmen vuoden kuluessa tämän jälkeen. EVM:n korotusvaltuudet ovat kuitenkin Suomen osalta yli 11 miljardia euroa, josta osa voi olla pelkkiä vakuuksia. Euroopan velkakriisin mahdollisesti edelleen pahentuessa EVM:llä tulee olemaan merkittäviä seurauksia Suomen valtion budjetin kannalta. Jos kaikki korotusvaltuudet aktivoidaan nopeasti käyttöön, Suomi joutuu itse rahoituskriisiin.

Koko Euroopan kannalta satojen miljardien eurojen kokoaminen pankkijärjestelmän pelastamiseen on projekti, joka voi myös johtaa velkakriisin venymiseen ja pahenemiseen. Vaikka väliaikaisen mekanismin ja EVM:n kokonaissummat ovat vaikuttavia ja tuntuvat selvästi euromaiden budjeteissa, ne vastaavat vain niitä velkoja, mitä Espanjalta, Irlannilta, Italialta, Kreikalta ja Portugalilta on tulossa maksuun jo vuoden 2011 aikana. Jos korotettuja valtuuksia joudutaan aktivoimaan, niin seurauksena ovat merkittävät lisäsäästöt, leikkaukset ja alasajot kaikkialla Euroopassa. Toisin sanoen EVM saattaa ajaa koko Euroopan deflationaarisen talouspolitiikan tielle ja sitä kautta huonontaa taloudellisen kasvun näkymiä entisestään. Se tuskin edesauttaa myöskään rahoituskriisin ratkaisua.

Toisaalta esitetty konsensuaalinen päätöksentekomekanismi – eli isoimmat päätökset tehdään yhteistuumin valtiovarainministerien kesken – sekä tiukat kestävyys ehdot mekanismin aktivoimiselle voivat hyvinkin tarkoittaa, että EVM ei kuitenkaan pysty ehkäisemään jäsenmaan ajautumista maksukyvyttömäksi (ei vaikka summat pysyisivät sellaisissa rajoissa, että EVM:n rahat riittäisivät niiden kattamiseen). EVM ei siis ole vaihtoehto velkasovittelulle tai sellaisille ad hoc – tyyppisille velkajärjestelyille, joihin ajaututaan kunnollisen sovittelumekanismin puuttuessa. EVM voi kuitenkin lykätä väistämätöntä niin pitkälle, että lopulta maksukyvyttömyyden ja velkajärjestelyjen kustannukset tulevat olemaan kaikille osapuolille raskaampia kuin mitä ne olisivat olleet, jos sovittelu olisi aloitettu heti. Seurauksena voi olla myös euro-järjestelmän ainakin osittainen hajoaminen ja paluu kansallisiin valuuttoihin.

EVM:n päätöksenteko perustuu euro/ääni -periaatteeseen eli se nojaa kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n malliin pikemminkin kuin EU:n omien instituutioiden suhteellisesti ottaen demokraattisempiin menettelytapoihin. EVM-sopimusluonnoksen mukaan EVM ja IMF toimivat kaikkien kriisien hoidossa yhteistyössä. EVM:n määränemistöpäätöksellä voidaan valtuuttaa komissio neuvottelemaan tuensaajaa koskevasta rakenteellisesti sopeutusohjelmasta ja valita EVM:n johto. Toisin sanoen IMF ja EU-komissio toteuttavat kriisimaiden uusliberaalit säästö-, leikkaus- ja yksityistämishjelmat. Johtokunta voi korotusvaltuuksien

puitteissa määrätä yksinkertaisella enemmistöllä vielä maksamatta olevan pääoman maksamisesta. Yksityissektorin osallistumisessa kriisien hoitoon noudatetaan IMF:n käytäntöä. Kriisimaat joutuvat neuvottelemaan pankkien ja sijoittajien kanssa sellaisen sopimusjärjestelyn, joka riittää pitämään ne mukana kriisimaiden rahoitusjärjestelyissä. Näin pankeille ja rahastoille annetaan käytännössä valtaa määrittellä kriisimaiden talous- ja yhteiskuntapolitiikasta.

Lisäksi nyt vallalla oleva suunnitelma antaa EU:n pysyvälle vakausmekanismille – ja myös IMF:lle ja komissiolle – budjettivaltaa yli jäsenvaltioiden. Tästä huolimatta sopimusluonnos vapauttaa EVM:n kaikesta mahdollisesta oikeudellisesta vastuusta, poliittisesta vastuusta puhumattakaan. ”EVM, sen varat ja omaisuus on vapautettu kaikista oikeudenkäynneistä, jollei EVM nimenomaisesti luovu tästä vapaudesta tai siitä on sovittu EVM:n tekemässä sopimuksessa. EVM on vapautettu kaikesta takavarikosta ja pakkolunastuksesta. EVM:n asiakirjat ja toimitilat ovat loukkaamattomia.” Vielä erikseen täsmennetään, että kaikki EVM:än liittyvät keskeiset henkilöt on vapautettu kaikista mahdollisista oikeudellisista toimista koskien heidän toimintaansa EVM:ssä.” Poliittisesta tili- ja vastuuvuvelvollisuudesta ei ole mitään tarkempia mainintoja. EVM syventää demokratiavajetta Euroopassa.

Yhteenveto: tarvittavat muutokset

On siis monta hyvää syytä olennaisesti korjata ja muuttaa kriisipaketteihin ja vakausmekanismiin osallistumisen ehtoja. EVM ei astu voimaan ennen tammikuussa 2013 aikaisintaan ja sitä ennen eteen tulee – mahdollisesti jo lähipäivinä tai viikkoina – uusia kriisejä. Olisi epä johdonmukaista äänestää ”ei” Portugalille, mutta asettua tukemaan muita samanlaisia kriisipaketteja. Samaten olisi epä johdonmukaista äänestää ”ei” Portugalilla ja tukea EVM:n allekirjoitusta ja ratifiointia. EVM institutionalisoi kriisipakettien ongelmat tavalla, jota on hyvin vaikea perua.

Nopeasti eteen tulevien uusien kriisien osalta lainatakaukset ja suora tuki ovat toimivia ratkaisuja vain jos ne on toteutettu oikein. Silloinkin todelliseen vakauttamiseen tarvitaan rakenteellisia ja institutionaalisia muutoksia, joita on ryhdyttävä saman tien toteuttamaan. Vaadittavat muutokset voidaan täsmentää EVM-kannanottojen yhteydessä:

- EVM:n toiminta edellyttää laillista ja tasaveroista velkasovittelua: velkasovittelu on välitön osa kriisin hoitoa; velkasovittelussa noudatetaan globaalin laillisuuperiaatteen ja osapuolten tasaveroisuuden periaatteita
- pysyvän globaalin velkasovittelumekanismien perustelun valmistelut aloitetaan välittömästi yhteistoiminnassa muiden sananmielisten maiden kanssa
- velkakestävyys-arviointi toteutetaan tavalla, joka ottaa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja muut sosiaaliset ja ekologiset näkökohdat huomioon
- sopeutuksen sisältöä muutetaan: velkaantuneita valtioita ei saa vaatia lakkauttamaan peruspalveluja tai alentamaan tulojaan tai korottamaan verotustaan niin paljon, että kansalaisten elämänlaatu heikkenee; sopeuttamispaketteihin ei saa myöskään kuulua veronalennuksia yksityisille yhtiöille tai hyökkäyksiä työlakeja vastaan
- rahoituskaupan muodoista on tehtävä luvanvaraisia; rahoituslaitosten tehtävien nykyistä selkeämpää eriyttämistä aletaan selvittää
- uusia moraalisia ja laillisia periaatteita käyttöön: koska nyt ollaan myös muodollisesti hyväksymässä periaatetta, jonka mukaan rahoitusriskit kuuluvat

laajan yhteisvastuun piiriin, niin on tarpeen toteuttaa myös omistuksien ja voittojen osittainen yhteisvastuullisuus, mikä voi tarkoittaa muun muassa kriiseihin osallisten pankkien osittaista kansallistamista tai ottamista yhteis-eurooppalaiseen omistukseen

- rahoituskauppaverojen toteuttaminen aloitetaan heti; vaikka veroille on monia erilaisia perusteita, ne toteutetaan myös osana periaatetta, jonka mukaan rahoitus ja sen tuottamat voitot pitää ottaa nykyistä enemmän yhteishallintaan (valuutanvaihtovero voisi perustua globaaliin sopimusjärjestelyyn vaikka kaikki maat eivät olisikaan mukana, muiden rahoituskauppaverojen muotojen toteuttamista voidaan harkita myös vain Euroopassa)
- EVM:n varat kerätään ensisijaisesti Euroopan-laajuisilla rahoitus- ja muilla veroilla ja maksuilla
- EVM:n oikeudellisen ja poliittisen tili- ja vastuuvollisuuden periaatteet täsmennetään laillisuusperiaatteen ja demokratian kannalta hyväksyttävällä tavalla; Euroopan parlamentille annetaan päätöksenteossa keskeinen rooli

Tähän mennessä esitetyt sitovat ”Suomen ehdot” kriisipaketeille ja EVM:lle ovat pääosin niitä, mistä EU:ssa oli jo sovittu viime vuoden lopulla ja aiemmin tänä vuonna. Toki Katainen-Urpilainen sopimuksessa rahoituskauppaveron toteuttamista ”kiirehdittiin”, mutta toteuttamistapaa ei täsmennetty, ei myöskään sitä miten ”kiirehtiminen” tapahtuu. Samaten esille nousset aie selvittää mahdollisuudet avoimen ja läpinäkyvän velkasovittelujärjestelmän luomiseen on askel oikeaan suuntaan, mutta ei vielä tarpeeksi sitova. Muut yllä esittämäni järkevän, oikeudenmukaisen ja demokraattisen velanhoidon ehdot ovat tähän asti olleet mukana EU-muotoiluissa joko vain alkeismuodossa tai ei lainkaan.

Katainen-Urpilainen sopimus tukee käytännössä uusliberalististen periaatteiden edelleen vahvistamista Euroopassa – ja Suomi on osa Eurooppaa. Toiveet hyvien hankkeiden ”selvittämistä” ja ”kiirehtimisistä” voivat pehmentää vaikutelmaa, mutta eivät vielä sido ketään mihinkään.

Toisaalta vaikka uusliberalismi voi vahvistua hetkellisesti, lopputulos ei kuitenkaan ole vakaa, sillä järjestelyyn sisältyy hallitsemattoman mantereenlaajuisen velkakriisin siemenet. Sellainen kriisi laittaisi myös Suomen valtion budjetin uuteen uskoon. Valtiovarainministeriön ja kokoomuksen menoleikkaustavoitteista tulisi nopeasti ”vääjäämättömiä”.